

ENTOMOLOGISCHE BERICHTEN

MAANDBLAD UITGEGEVEN DOOR

DE NEDERLANDSCHE ENTOMOLOGISCHE VEREENIGING

Deel 27

1 februari 1967

No. 2

Adres der Redactie:

B. J. LEMPKE, Oude IJselstraat 12^{III}, Amsterdam-Zuid 2 — Nederland

INHOUD: A. van Frankenhuyzen: De kleine bessebladwesp (*Pristiphora pallipes* Lep.), een minder bekende beschadiger van kruisbessen (p. 21). — J. G. Betrem: The natural groups of *Campsomeriella* Betr., 1941 (Hymenoptera Scoliidæ) (p. 25). — J. Jansen Jr.: On the identity of the Greek parasitic insect "oistros" (p. 30). — H. Westra Sr.: *Hygrobia hermanni* Ol., het modderkevertje (Col., Hygrobiidæ) (p. 37). — Literatuur (p. 29: D. Hille Ris Lambers; p. 40: L. G. E. Kalshoven, B. J. Lempke). — Korte mededelingen (p. 29: Afdeling Zuid-Holland; p. 36: Catalogus der Nederlandse Macrolepidoptera).

De kleine bessebladwesp (*Pristiphora pallipes* Lep.), een minder bekende beschadiger van kruisbessen

door

A. VAN FRANKENHUYZEN

(Plantenziektenkundige Dienst, Wageningen)

In 1962 werden wij door onze ambtenaar te Groningen attent gemaakt op eieren van een insect, die onder de opperhuid van kruisbessebladeren waren afgezet. Bij nader inzien bleek, dat deze van een bladwesp afkomstig waren. De wijze waarop de eieren afgezet waren, week af van die der bessebladwesp, *Pteronidea ribesii* (Scop.), welke laatste de eieren in rijen langs de nerven aan de onderzijde van de bladeren afzet (zie fig. 1), veelal in het hart der struiken. In ons geval hadden wij echter met bladwespeieren te doen, die voornamelijk aan de topbladeren waren afgezet. Aan de bovenzijde van het kruisbesseblad werd een kleine, 1½ à 2 mm grote verhevenheid waargenomen (zie fig. 2). De opperhuid van het blad was daar strak gespannen; aan de onderzijde was een duidelijk steekgat als een fijn zwart streepje waar te nemen. Deze eerste waarneming werd verricht op 26 april 1962 te Glimmen (Gr.). Helaas was verder werk onmogelijk, doordat de teler een bespuiting met een insecticide uitvoerde.

Gelukkig konden wij in 1963 de waarnemingen te Wageningen voortzetten, waar op een kruisbessenproefveld van de PD een aantal eieren werden waargenomen. De eerste larven verschenen op 22 april, deze waren op 17 mei bijna volgroeid. Wegens een ernstige luisaantasting moest het proefveld helaas gespoten worden. De aanwezige larven werden daarom van te voren verzameld en naar een onbehandelde struik overgebracht. Op deze struik hebben wij echter nooit iets terug gevonden. Inmiddels hadden wij wel de gelegenheid gehad de bastaardrups gedurende drie weken te bestuderen. Deze was geelachtig groen met een donkere

kop. De borstpoten waren donkerbruin tot zwart. Kort na een vervelling was de kop lichtgrijs, alleen het ocelveld zwart, de borstpoten groen. Dorsaal liep een onduidelijke witachtige, langs de tracheeën een zeer dunne opvallende witte zijlijn (zie fig. 3). De volgroeide larve was ongeveer 12 mm lang. De larven zaten veelal uitgestrekt langs de aangevreten bladrand. Als ze verontrust werden, namen zij de voor deze groep van bastaardrupsen karakteristieke houding aan met de achterlijfsegmenten C-vormig gekromd (zie fig. 3).

In 1965 hebben wij van april tot in september onze waarnemingen voortgezet. Op 23 april waren op de struiken niet alleen talrijke eieren aanwezig, maar tevens larven in verschillende stadia. Op één blad werd vaak meer dan één ei gevonden, in één geval zelfs een viertal. De eerste eieren waren vermoedelijk ca. 10 april afgezet en rond 20 april uitgekomen, de laatste larven kwamen op 28 april uit de eieren. Op 25 juni werden vele volgroeide bastaardrupsen gevonden, die dezelfde dag een cocon sponnen. Deze was veelal aan een blad vastgesponnen. De papierachtige, glanzende cocon was ca. 7 mm groot en grijsbruin van kleur. Aan de kruisbessetakken werden op 25 juni ook lege cocons aangetroffen, een teken dat er bladwespen aanwezig moesten zijn, die wij echter op dat moment niet konden ontdekken. Gelukkig hadden wij inmiddels ook enkele cocons binnenshuis gebracht. Op 29 juni kwamen de eerste bladwespen in de kweekruimte uit, alle wijfjes. Het waren ca. 4 mm grote, zwarte bladwespen met enigszins berookte vleugels en gele poten. Een vers blad in de petrischaal gebracht, werd later door deze wespen met eieren belegd. Inderdaad hadden wij met dezelfde wijze van ei-afzetting te doen als in april in het vrije veld. Op de kruisbessestruiken waren ook weldra eieren te vinden. Op 13 juli gelukte het ons een paar eierleggende wijfjes in het veld te observeren. Op 4 augustus werd de eerste larve op de kruisbessen aangetroffen; het duurde nog tot eind augustus voordat er talrijke bastaardrupsen op de struiken aanwezig waren.

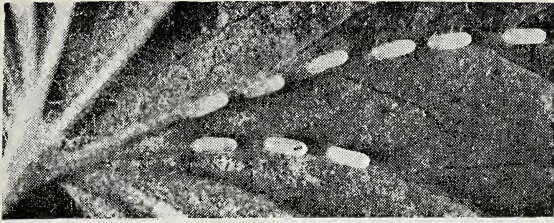
Een op 31 augustus in het veld verzamelde cocon leverde op 1 september een bladwesp op, waarvan niet duidelijk was of deze een nakomer was van de tweede generatie of deel uitmaakte van een partiële derde generatie. Tussen 6 en 20 september sponnen enkele larven een cocon, veelal onder aan de kruisbestakken, maar verscheidene volgroeide larven verdwenen uit ons gezichtsveld. Vermoedelijk is een deel der bastaardrupsen tussen de ruigte of in de grond verdwenen om zich in te spinnen en als larve in de cocon te overwinteren. In het voorjaar heeft de verpopping plaats, waarna de imagines wederom in april verschijnen.

Parasieten

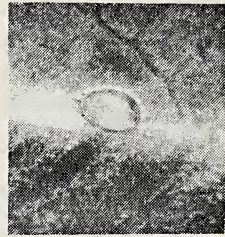
In de kweekruimte kwamen op 19 september een drietal sluipwespen uit de door de *Pristiphora*-larven vervaardigde cocons. Zij behoren volgens G. VAN ROSSEM tot de soort *Holocremnus canaliculatus* (Grav.) (Ophioninae, Campoplegini). Deze sluipwesp schijnt door KRIECHBAUMER (SCHMIEDEKNECHT, 1908—1911) eveneens uit deze bladwesp verkregen te zijn.

Determinatie, literatuur en gegevens over schade

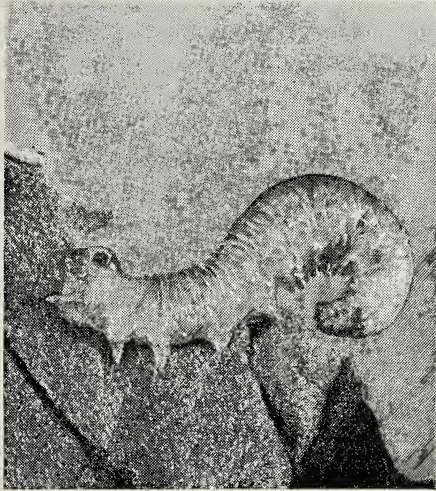
De door ons gekweekte bladwespen werden door G. VAN ROSSEM gedetermineerd als *Pristiphora pallipes*. Zo werd ons vermoeden bevestigd, dat wij met

1

2

3

4

Fig. 1. *Pteronidea ribesii* (Scop.). Eieren in ketens op de nerven aan de bladonderzijde van kruisbes. Fig. 2—4. *Pristiphora pallipes* Lep.; 2, ei onder de opperhuid van kruisbes; 3, bastaardrups; 4, aangetast kruisbesseblad.

de door MASSEE (1954) vermelde „small gooseberry sawfly” te doen hadden. In aansluiting op deze Engelse naam hebben wij het insect „kleine bessebladwesp” genoemd. Verdere nasporingen in de literatuur leidden naar een artikel van SNELLEN VAN VOLLEHOVEN (1870), die een beschrijving geeft van de larve, de cocon en de imago, echter onder de naam *Nematus appendiculatus* Hart. De levenswijze werd in het desbetreffende artikel wegens gebrek aan waarnemingen onvolledig beschreven. Vermeld werd, dat de op 30 juni 1867 verzamelde larven zich insponnen en op 16 juli enige wespen opleverden. In latere afleveringen van genoemd tijdschrift vinden wij ook geen nadere gegevens over de levenswijze. In 1924 werd door OUDEMANS bericht, dat op het landgoed „Schovenhorst” te Putten tienduizenden bastaardrupsen van *Pristiphora pallipes* op verwilderde, in de bossen voorkomende kruis- en aalbessen werden aangetroffen, waaronder slechts enkele exemplaren van *Pteronidea ribesii*. OUDEMANS (1924) komt tot de volgende conclusie: „Uit het medegedeelde valt af te leiden, dat *Pristiphora pal-*

lipis gebleken is, ook bij ons een gevaarlijke vijand van aalbessen en kruisbessen te kunnen zijn, die wellicht zal blijken een tweede generatie te hebben. Zo deze zich vertoont, is het van groot belang, die krachtdadig te bestrijden”.

Uit het feit, dat het insect, voor zover mij bekend, na 1924 niet meer in de Nederlandse literatuur wordt vermeld, kunnen wij concluderen, dat het toch niet van economische betekenis is. VAPPULA (1965) vermeldt, dat *Pristiphora pallipes* in Finland op rode bes en kruisbes in twee à drie generaties per jaar optreedt. Volgens deze auteur heeft de Finse onderzoeker SAARINEN vastgesteld, dat de „small gooseberry sawfly” bij voorkeur dunbladige, kleinvruchtige rassen aantast, rassen met dikke bladeren en grote vruchten werden volgens deze onderzoeker veel minder aangetast. Te Wageningen bleek, in tegenstelling met deze Finse ervaring, dat in 1965 een grootvruchtig dikbladig ras ernstig werd aangetast. Hoewel de struiken niet geheel ontbladerd waren, was de indruk in september allerminst florissant (zie fig. 4).

Dit insect zal echter niet van economisch belang kunnen worden, zolang de teler van kruisbessen en rode bessen tegen de verwante, op dezelfde tijdstippen verschijnende bastaardrupsen van de bessebladwesp (*Pteronidea ribesii*) blijft optreden. Wij constateerden, dat de larven van de kleine bessebladwesp uiterst gevoelig waren voor insecticiden, zoals de organische fosforverbindingen. Aparte bestrijdingsmaatregelen zullen dus zelden of nooit nodig zijn.

Samenvatting

De kleine bessebladwesp, die sinds enige jaren lokaal optrad, werd door ons in 1965 met succes vanaf het ei-stadium opgekweekt. Door fenologische waarnemingen in het veld werd de levenscyclus vastgesteld. Wij namen minstens twee volledige generaties waar.

Summary

A description is given of the life history of the small gooseberry sawfly (*Pristiphora pallipes*). Three hymenopterous parasites were bred from the cocoons, all belonging to *Holocremnus canaliculatus* (Grav.) (Ophioninae, Campoplegini). This species is mentioned by SCHMIEDEKNECHT (1908—1911) as a parasite of this sawfly, but on the whole there are very few data on its occurrence.

Literatuur

- MASSEE, A. M., 1954, The pests of fruits and hops, 125—126. Crosby Lockwood, London.
- OUDEMANS, J. Th., 1894, Naamlijst van Nederlandse Tenthredinidae, *Tijdschr. Ent.* 37 : 117.
- , 1924, *Tijdschr. Ent.* 67 : LX—LXI.
- SCHMIEDEKNECHT, O., 1908—1911, *Opuscula Ichneumonologica* 4 : 1407—2271.
- SNELLEN VAN VOLLENHOVEN, S. C., 1870, De inlandse bladwespen in hare gedaantewisseling en levenswijze beschreven. *Nematus appendiculatus*, Hart. *Tijdschr. Ent.* 13 : 55—58 (plaats 1).
- VAPPULA, Niilo A., 1965, *Annales Agriculturae Fenniae* 1962, *Seria Animalia Nocentia* N., 5 : 115.